

De tragische erfenis van syfilis

J. Toonstra¹, M.B. Crijns²

De gevolgen van syfilis, ook voor het nageslacht, zijn meer dan eens afgebeeld in de schilderkunst. Eerder besteedden we al aandacht aan de zadelneus en periorale rhagaden. Nu enige aandacht voor de syfilislijder zelf aan de hand van het werk van Cooper en Munch.

Figuur 1. *Syphilis*. Gouache door Richard Tennant Cooper, 1912. Wellcome Library Londen.

Over de schilder Richard Tennant Cooper (1885-1957) is weinig informatie te vinden. Volgens de website *Horrorpedia* was hij een wat obscure Britse artiest die de negatieve gevolgen van ziektes op het menselijk lichaam uitbeelde. Hij zou ook de verschrikkingen van de eerste wereldoorlog hebben afgebeeld. Figuur 1 toont het werk *Syphilis* uit 1912. Het werk roept allerlei vragen op: heeft de manspersoon spijt gekregen en beseft hij dat hij na eerder de nodige alcohol genomen te hebben (zie het omgevallen glas op tafel) nu behoort tot de schare van syfilislijders? De slechts in een voile geklede dame lijkt zich van hem af te wenden met enige hooghartige minachting. De voile lijkt aan de rechterkant uit te lopen in een slang. Tussen de vrouw en de man bevindt zich een derde figuur, vermoedelijk een vrouwspersoon, met nogal afzichtelijke afwijkingen die

probeert de man aan te raken. Wordt hier de overdracht van syfilis met zijn vreselijke gevolgen getoond?

Een ander werk van dezelfde schilder, genoemd *The Tragedy of Syphilis* (ca 1910), laat een uitdagende naakte vrouw zien, gelegen op een bed (figuur 2). De dood zit naast haar als een aangekleed skelet. Een naakte man loopt met gebogen hoofd het vertrek uit naar buiten waar zich een eveneens naakte menigte bevindt die ook met gebogen hoofd daar bijeen gepakt staat of ligt. Zij verbeelden de zieke en stervende syfilislijders waartoe de naakte man nu ook gaat behoren. De vrouw op het bed toont geen emotie en ziet onbewogen en hooghartig toe hoe de arme man gebroken het pand verlaat. De dood lijkt nog een laatste wuivende afscheidsgebaar te maken.

¹ Dermatoloog, Amersfoort

² Dermatoloog, Huid- en Melanoomcentrum, Antoni van Leeuwenhoek, Amsterdam

Figuur 2. *The tragedy of syphilis* (ca 1910). Gouache door R.T. Cooper (1885-1957). Wellcome Library Londen.

De Noorse schilder Eduard Munch (1863-1944) heeft tussen 1897 en 1899 een schilderij gemaakt in Parijs dat oorspronkelijk *Het syfilitische kind* heette. Later werd het werk *De erfenis* genoemd (figuur 3). Het toont een geëmotioneerde moeder die op haar schoot een kind laat zien dat onder de rode vlekken zit. Het is zeker dat de schilder hier een geval van congenitale syfilis wilde afbeelden. Syfilis was een gevreesde ziekte in Munchs tijd waar soms 10% van de bevolking aan leed. Munch bezocht midden jarig negentig van de negentiende eeuw het Hôpital Saint-Louis in Parijs, samen met een bevriende arts. Daar werd hij geconfronteerd met een vrouw met een jong huilend kind met syfilis.

Op het afgebeelde werk draagt de vrouw zwarte kleding. Het rode gelaat laat een huilende moeder zien, gezeten in de wachtkamer of op de gang. Op haar hoed draagt ze een rode pluim wat volgens een kunstcriticus het acute en emotionele trauma benadrukt. Haar linkerarm hangt gelaten langs haar lichaam, onmachtig in deze beroerde situatie. Mogelijk is de vrouw een prostituee. Middelpunt van het schilderij is het zieke en bleke kind dat door de wanhopige moeder getoond wordt. Het werk schokte de maatschappij in die dagen door het taboe rond geslachtsziekten, ontrouw en prostitutie te doorbreken. Dit werk zou een karikatuur zijn van het Madonna met kind-motief met hier de overdracht van de zonden van de moeder op het kind.

Munch schreef later terugkijkend op zijn Parijse periode: "Wat je moet overbrengen is het menselijk element, het leven, niet de dode natuur". Net als bij van Gogh kon het impressionisme niet bieden wat hij zocht namelijk de middelen om hun gevoelens zo krachtig mogelijk uit te drukken. Kleur speelde

Figuur 3a. Detail figuur 3b. Het kind toont een vlekkelig exantheem op de romp.

Figuur 3b. *'De erfenis'* door Eduard Munch (1863-1944) gemaakt tussen 1897 en 1899. Doek 141x120 cm. Munch Museum, Oslo, Noorwegen.

daarbij een grote rol. Dood en ziekte en persoonlijke wanhoop speelden een belangrijke rol in het werk van Munch. Na zijn zenuwinzinking in de winter van 1908/1909 kreeg zijn werk een ander karakter met minder aandacht voor menselijke emoties, angsten en onzekerheden.

Pas met de komst van penicilline na 1940 kon syfilis genezen worden. Congenitale syfilis is volgens een recent artikel de laatste vijf tot vijftien jaar een toenemend probleem in de VS en ook in Canada. [1] In 2014 werden 11,6 gevallen van congenitale syfilis per 100.000 geboorten gemeld, het hoogste aantal sinds 2001. Eenzelfde toename werd in Canada waargenomen. Een onbehandelde moeder heeft ongeveer 70% kans de foetus te infecteren. Het meest voorkomende huidverschijnsel van vroege congenitale syfilis is een symmetrische maculaire eruptie (figuur 4).

Figuur 4. *Exanthema papulopustulosum syphiliticum hereditaria*. Uit: F. Mracek, *Atlas der Syphilis und der venerischen Krankheiten*. München, 1908.

LITERATUUR

1. Patel NU, Oussedik E, Landis ET, Strowd LC. Early congenital syphilis: recognising symptoms of an increasingly prevalent disease. *J Cutan Med Surg* 2018;22:97-9.

CORRESPONDENTIEADRES

Johan Toonstra

E-mail: johan.toonstra@gmail.com